

УДК 37.018-057.87:004.738.5

Р. А. Міронов

**ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ПСИХОЛОГІВ ДО ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.**

Процес формування готовності майбутніх психологів до психотерапевтичної діяльності – важливий момент професійного становлення, розвитку спеціаліста у закладі вищої освіти (ЗВО), що обумовлює якість, ефективність його підготовки з урахуванням вимог професійної психологічної діяльності.

Теоретичний аналіз проблеми доцільно почати з філософського та тісно пов'язаного з ним психологічного аспекту. Феномен готовності до психотерапевтичної діяльності визначається як сукупність психологічних властивостей особистості, які формують уявлення про неї як суб'єкта цієї діяльності. Спробуємо розглянути з філософської точки зору складові феномену: «готовність», «діяльність», «професійна діяльність», «психотерапевтична діяльність».

Філософія становить підґрунтя для будь-якої наукової діяльності. Вона формує базове уявлення щодо засад буття, міжлюдських відносин, підіймає питання про сенс існування, шляхи розвитку історії людства, методологічні проблеми науки. Розвиток сучасної науки загалом і соціогуманітарних наук зокрема пов'язаний з формуванням міждисциплінарних підходів. Звернення до філософії допомагає проблематизувати теоретико-методологічні засади, розширити предметне поле дослідження [15, с. 3].

Внутрішній світ людини, її самосвідомість – одна з центральних проблем філософії, психології і педагогіки. Її значення обумовлено тим, що учення про самосвідомість складає методологічну основу вирішення не тільки багатьох найважливіших теоретичних питань, але і практичних завдань у зв'язку з формуванням життєвої позиції людини. Поведінка людини завжди поєднується з її уявленням про себе: якою вона є і якою б вона хотіла стати. Проблему самосвідомості вивчали такі вчені, як Л. Виготський, Б. Ананьєв, І. Бех, А. Бодальов, О. Леонтєв, А. Петровський, С. Рубінштейн, І. Кон, В. Сластенін, А. Спіркін, В. Столін та інші [16].

Багато питань психології з великими труднощами піддаються експериментальному аналізу та вивченню за допомогою природничо-наукових методів. Багато в чому вони вирішуються саме на рівні філософської методології. До числа традиційних філософсько-психологічних проблем можна віднести проблему сутності та походження свідомості людини, природи вищих форм людського мислення, вплив суспільства на особистість і особистості на суспільство (світоглядний

аспект), методологічні проблеми психології та ряд інших. Крім того, необхідно враховувати, що кожна психологічна теорія або психологічний експеримент завжди ґрунтуються на певній філософській концепції людини, суспільно-політичній ідеології або етичній системі, які в психологічних побудовах знаходять свою конкретизацію та збагачення [19].

Знання філософської методології вдосконалює діяльність психолога, допомагає йому поглиблено пізнати об'єктивну дійсність, розуміти мотиви вчинків і поведінки, будувати та регулювати взаємовідносини з людьми, застосувати філософської методології до психічних явищ, станів і процесів; до психодіагностичної, психокорекційної та психотерапевтичної діяльності; вірно оцінювати та використовувати одержані результати в практичній діяльності [20].

Спробуємо з позицій єдності і взаємодії філософії, психології і педагогіки, за допомогою застосування філософських методів щодо вивчення окремих соціально-психологічних феноменів, проаналізувати феномен готовності до психотерапевтичної діяльності.

Готовність до того чи іншого виду діяльності – це цілеспрямоване вираження особистості, що включає свідомість, її найвище виявлення – самосвідомість, цілі, мотиви, переконання, погляди, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки [8].

Людська свідомість розгортає перед особистістю широкий спектр можливостей розвитку і самовдосконалення. Свідомість, пізнаючи зовнішній світ, робить більш гнучкою, доцільною і продуктивною діяльність людини. Вершиною розвитку свідомості є формування самосвідомості, яка дозволяє людині не тільки відображати зовнішній світ, але, виокремивши себе у цьому світі, пізнавати свій внутрішній світ й визначеним чином ставитися до себе. Самосвідомість, спрямована усередину фізичної і психічної суті особи, прагне підвищити ефективність і надійність людини як системи, яка діє у предметному світі [16].

Головна функція самосвідомості – зробити доступними мотиви й результати вчинків і надати можливості зрозуміти, якою людиною є в дійсності, оцінити себе, якщо оцінка буде незадовільною, то зайнятися самовдосконаленням, саморозвитком.

Самосвідомість є одним із важливих компонентів готовності до діяльності.

За природою вона спрямована на формування стійкої схильності до самоаналізу та самооцінки своїх дій і якостей. Саме тому у формуванні готовності до діяльності самосвідомість посідає чільне місце.

Самосвідомість включає три тісно взаємопов'язані компоненти: самопізнання, самоконтроль, самовдосконалення. Самопізнання – одне з найскладніших і найважливіших завдань, оскільки воно зумовлює саморозвиток і самовдосконалення. Це спрямованість людини на пізнання своїх фізичних, духовних можливостей і якостей, свого місця серед інших людей. Виділяють три його аспекти.

По-перше, це аналіз результатів власної діяльності, своєї поведінки, спілкування і взаємовідносин з іншими людьми на основі існуючих норм.

По-друге, це усвідомлене ставлення до себе інших людей.

І, по-третє, самопізнання відбувається у самоспостереженні своїх станів, думок, аналізі мотивів вчинків [13].

Самопізнання складається із самоспостереження і самооцінки.

Перша складова є спостереження за своїми діями, вчинками, почуттями, метод вивчення психічних процесів, властивостей і станів. Самоспостереження також має два рівні. За допомогою першого, самопізнання відбувається зовні, людина з боку спостерігає за своєю практичною діяльністю, співвідносить її результати зі своїми цілями й установками, а також із суспільними інтересами і цілями. Друга спрямована усередину, у своє Я. Тут самоспостереження являє собою засіб пізнання людиною власної психіки, її індивідуальних особливостей, її готовності до вирішення завдань, що стоять перед нею.

Самопізнання виступає як основа самооцінки. Самооцінка – оцінення особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Вона є результатом, перш за все, розумових операцій – аналізу, порівняння, синтезу. За допомогою самооцінки відбувається регуляція поведінки особистості [16].

Самооцінка дозволяє правильно оцінити свій духовний і фізичний стан, свої відносини із зовнішнім світом та іншими людьми. Вона сприяє усвідомленню своїх сильних і слабких сторін, стимулює творче зростання. Як відзначає А. Спіркін, самооцінка є неодмінною умовою реалізації двох важливих етапів самокерованої поведінки – самоконтролю і самовдосконалення [3].

Самоконтроль відіграє також велику роль у навчально-пізнавальному процесі. Вчені С. Архангельський, Ю. Бабанський, М. Данілов, Ю. Матвієнко, В. Михайличенко та інші довели, що розвинений самоконтроль не лише покращує результати пізнавальної діяльності, але й сприяє підвищенню її активності.

Формування здібності до самоконтролю вимагає наявності вольового початку в поведінкових актах людини [7].

Воля – це особлива форма активності особистості, особливий вид свідомої організації і саморегуляції діяльності. Специфіка волі полягає у свідомому подоланні людиною труднощів і перешкод на шляху до поставленої мети. У результаті вольового зусилля вдається загальмувати дії одних і підсилити дії інших мотивів. Вольова особистість не тільки свідомо ставить цілі і діє, але й мобілізує свої зусилля для досягнення результату.

Самоконтроль є важливим засобом розумового й морального самовдосконалення особистості.

Самовдосконалення особистості тісно пов'язано з процесом самопрограмування. Останнє є початковим етапом будь-якого самовдосконалення і його основним методом. Яку б мету не ставила

перед собою людина, успіх у її досягненні головним чином залежить від того, наскільки ефективно здійснюється її самопрограмування, тобто наскільки міцно сконструйована програма, що підтримується особистісними та соціальними потребами.

Готовність до різних видів діяльності розглядається як передумова самої діяльності [8]. Усі наші міркування про людину підводять до висновку, що основою буття людини постає діяльність як особливий, специфічний прояв людської активності. Особливість людської діяльності виявляється насамперед у тому, що вона переводить виміри, параметри, якості природно-космічних процесів у складники людської життєдіяльності і навпаки – людські потреби, наміри та виміри – у реальні, фізичні речі та процеси. Діяльність постає як універсальне середовище, що поєднує людину зі світом, у тому числі – із її особливим духовним універсумом.

При дослідженні людської діяльності в її структурі виділяють:

- а) операції, спрямовані на вирішення певних завдань;
- б) дії, спрямовані до конкретної мети;
- в) власне діяльність, що пов'язана із мотивами або сенсами.

Вчинки людини постають своєрідними «атомами» людської діяльності, оскільки «замикають» її дії на найперші життєві сенси. Життєвим завданням людини постає її самотворення, самоздійснення, самовираження через розвиток форм діяльності, культури, соціальних відносин та ін. Основними «складовими» окремих людських діяльностей є здійснюючі їх дії.

Дією називають процес, підкорений свідомій цілі. Подібно тому, як поняття мотиву співвідноситься з поняттям діяльності, поняття цілі співвідноситься з поняттям дії.

Людська діяльність не існує інакше, як у формі дії або ланцюга дій. Вона здійснюється деякою сукупністю дій, що підкоряються окремим цілям. Роль загальної цілі виконує усвідомлений мотив, що перетворюється завдяки своїй усвідомленості у мотив-ціль [16].

Мотиви – спонукальні причини поведінки, які є конкретним проявом потреби особистості. Вони не відокремлені від свідомості.

Одні мотиви, спонукаючи діяльність, разом із тим надають їй особистісного смислу – смислоутворювальні мотиви. Інші, виконуючи роль спонукальних факторів – мотиви-стимули. У структурі однієї діяльності даний мотив може виконувати функцію смислоутворення, в іншій – функцію додаткової стимуляції. Проте смислоутворювальні мотиви завжди займають вище ієрархічне місце.

Сократ першим зафіксував особливу роль правильного вибору мети. І якщо «добродесність є знання» (теза Сократа), то ціннісний зміст життя індивіда вимагає обґрунтування розумом і відповідального ставлення до вибраної цілі.

Процес діяльності за рівнем активності визначається ставленням до об'єкта як до завдання чи мети діяльності. Необхідна умова для

формування готовності – активне, позитивне ставлення до діяльності. Від того, чи буде це ставлення позитивним або негативним, короткочасним, випадковим або стабільним, значно залежить ефективність діяльності, міра активності особистості, з якою та буде прагнути одержати позитивні результати у своїй праці.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що одним із найважливіших механізмів формування готовності до професійної діяльності є цілепокладання.

Мета виступає у свідомості людини як образ того майбутнього стану дійсності, котрий відповідає її уявленням, потребам та ідеалам. Мета – це певний рубіж [22].

Мета виражає усвідомлене передбачення майбутнього результату дій. Це дає можливість шляхом співвіднесення своїх суб'єктивних уявлень про потребу знайти засіб досягнення мети.

Завершенням повної діяльності є одержання результату. Якщо мета була реальною, діяльність спланованою й побудованою правильно, з урахуванням об'єктивних можливостей і умов, то результат здебільшого відповідає задуму. Для досягнення успіху в діяльності потрібно:

- щоб наша мета відповідала об'єктивним (незалежним від бажання) можливостям, умовам, закономірностям;
- щоб обрані засоби були раціональними, ефективними;
- щоб дії були сплановані й виконувались правильно.

Важливий момент у формуванні готовності до діяльності – збіг мотиваційної сфери суб'єкта з характером мети. У такому разі спостерігається природний зв'язок мотиву і мети, що є передумовою ефективною діяльності.

Усвідомлюючи потреби і мотиви, індивід виробляє визначену модель майбутніх дій. Отже, мотивація є важливим компонентом готовності, тому що впливає на створення необхідних відносин, настанов, досвіду особистості, професійно значущих якостей, майстерності, що забезпечують індивіду свідоме здійснення діяльності [14].

Таким чином, готовність людини до діяльності включає усвідомлення своїх цілей, оцінку наявних умов, визначення найбільш ймовірних способів дії; прогнозування мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, ймовірності досягнення результату, мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей. Розглядаючи готовність до професійної діяльності, ми визначились із трактуванням цього терміну в науковій літературі. Професійна готовність – це інтегративна характеристика особистості, яка є сукупністю професійних якостей, необхідних для самостійної професійної діяльності. Це показник професійної компетентності та надійності. На думку В. Масленнікової, ті дослідники, які обмежуються при визначенні професійної готовності характеристикою психологічного стану особистості або сукупністю окремих якостей чи властивостей, не мають рації [10]. Адже професійна

готовність визначається і як риса особистості, і як регулятор професійної поведінки, і як умова результативної діяльності.

Готовність до професійної діяльності передбачає [18]:

- усвідомлення значення фахової підготовки;
- адекватні вимогам професійної діяльності риси характеру і здібності;
- необхідні знання і вміння.

Науковці виділяють психологічні основи професійної готовності: це внутрішнє налаштування на певний вид діяльності, що вимагає професійних знань, умінь, навичок; усвідомлення своєї відповідальності; бажання досягти успіху [18].

Професійна готовність формується протягом усього періоду навчання людини і містить компоненти, які відповідають внутрішньому світу особистості: мотиваційний, морально-орієнтаційний, пізнавально-операційний, емоційно-вольовий, психофізичний, аналітичний [10].

Мотиваційний компонент включає професійні установки, інтереси, прагнення займатись обраною справою, професійну спрямованість навчання.

Морально-орієнтаційний компонент – це сукупність морально-професійної етики, професійних поглядів, переконань, принципів, готовність діяти за цими принципами.

Пізнавально-операційний компонент – це увага, уявлення, сприйняття, дії, операції, прийоми, необхідні для майбутнього професіонала.

Емоційно-вольовий компонент базується на почуттях, емоційному тонусі, цілеспрямованості, самоволодінні, наполегливості, рішучості.

Психофізичний компонент у своїй основі передбачає здібності, упевненість у своїх силах, прагнення доводити справу до логічного закінчення, здатність довільно керувати своєю поведінкою, активність і саморегуляцію, динамічність.

Аналітичний компонент передбачає здатність аналітично мислити, характеризує самооцінку власної професійної готовності до майбутньої діяльності.

Важливо звернути увагу на основні інваріантні та іманентні складові готовності до психотерапевтичної діяльності – єдність особистісного та процесуального компонентів. Це перше й основне членування.

З одного боку, готовність є особистісною (емоційно-інтелектуальна, вольова, мотиваційна, що включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненість в успіху, потребу виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізації сил, подолання непевності тощо);

З іншого – операціонально-технічною, що включає професійні знання, вміння, техніки і засоби психотерапевтичної діяльності.

Для аналізу філософських та психологічних проблем часто використовують динамічну функціональну структуру особистості К. Платонова, яка включає такі основні підструктури:

- спрямованість (світогляд, переконання, ідеали, схильності, інтереси, мотиви і потреби. Вона визначає цілі, які ставить перед собою людина, прагнення, що їй властиві, мотиви, відповідно до яких вона буде діяти);

- досвід, відображений у звичках, знаннях, уміннях, навичках;

- психічні процеси (воля, почуття, відчуття, сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява);

- біопсихічні властивості (темперамент, статеві, вікові та патологічні характеристики особистості). Усі ці підструктури взаємозв'язані: у процесі життєдіяльності особистості відбувається поступова соціалізація їх властивостей [15].

Серед широкого кола наукових праць, які присвячені вивченню феномена «готовності», Е. Остапенко [12] у своїй статті «амбівалентність розуміння феномена «готовності» виокремлює існування трьох основних узагальнюючих підходів, логічним представленням яких буде наступна послідовність:

- 1) історичний розподіл, запропонований І. Гавриш;

- 2) функціональний і особистісний підходи, виділені М. Дьяченко, Л. Кандибовичем;

- 3) розподіл досліджень за трьома площинами, запропонований А. Деркачем.

Щодо історичного підходу, то, досліджуючи дану проблематику, І. Гавриш вважає, що в історії розв'язання проблеми готовності людини до певних форм реагування, поведінки та діяльності можна відокремити три етапи опрацювання проблеми.

На першому з них (кінець XIX – початок XX ст.) готовність ототожнювалась із феноменом настанова та розглядалась як психічний стан суб'єкта, що спричиняє поведінку (діяльність) певного характеру й спрямованості (Д. Узнадзе).

На другому етапі (середина XX ст.) зазначений феномен розглядався як якісний показник саморегуляції поведінки людини (Г. Олпорт).

На третьому етапі (друга половина XX ст. – початок XXI ст.) готовність починає вивчатись у контексті теорії діяльності взагалі та професійної діяльності зокрема (Г. Гагаєва, М. Дьяченко, Л. Кандибович, Л. Нерсеян, К. Платонов, В. Пушкін, В. Шариков) [5, с. 18].

2. Функціональний і особистісний підхід вперше він був запропонований білоруськими дослідниками М. Дьяченко і Л. Кандибовичем і передбачає два підходи до трактування змісту готовності: функціональний та особистісний. Має багато прибічників і є широко представленим у численних працях, присвячених поняттю «готовність».

У межах функціонального підходу готовність до професійної діяльності трактується як певний стан психічних функцій, формування яких вважається необхідним для забезпечення високого рівня ефективної діяльності, тобто «готовність» визначається як психофізіологічний стан, що забезпечує швидкість актуалізації необхідного досвіду. Серед прибічників функціонального підходу можуть бути названі М. Левітов, який розуміє феномен як один з важливих станів, Г. Гагаєва (емоційний стан), В. Пушкін, Л. Нерсесян (певне функціонування і психічний стан, що забезпечує швидкість трудової дії), Т. Желязкова (психічний стан), А. Андрєєва (стан мобілізованої базової готовності), Ф. Рекешева (особливий особистісний стан) та інші.

За умов особистісного підходу готовність розглядається в контексті особистісних передумов успішної діяльності. Цей підхід передбачає вдосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості, які необхідні для ефективної діяльності, тобто готовність трактується як особистісне утворення, інтегративна стійка характеристика, що сприяє успішній діяльності. Серед представників особистісного підходу А. Пуні, який готовність розглядає, як впевненість у своїх силах, здатність керувати своїми діями, думками, почуттями, оптимальний рівень емоційного збудження; Р. Гаспарян, М. Мазмазян – впевненість у своїх силах, індивідуально-оптимальний рівень емоційного збудження, високий рівень особистісних домагань; М. Дьяченко, Л. Кандибович – психічний стан і характеристика особистості; М. Кулакова, К. Рейда – інтегративна якість; О. Літікова готовність розуміє як інтегровану властивість; Л. Кондрашова – складне особистісне утворення; О. Серняк – цілісне професійне новоутворення; Ю. Бойко, С. Моторина – інтегроване структурне особистісне утворення, стійке і складне особистісне утворення; Т. Шестакова, В. Уліч, Л. Гапоненко, В. Єршова, П. Рудик – складне психологічне утворення; О. Лугова – інтегративне особистісне і соціально-психологічне утворення; О. Гончарова – складне інтегральне новоутворення; П. Харченко – внутрішньо-цілісне поєднання всіх структурних складових психіки; О. Кривильова – розкриття потенційних можливостей [5, с. 18].

3) А. Деркач, розглядаючи готовність в контексті проблеми розвитку акмеологічної культури майбутнього магістра, виклав своє бачення феномена, зазначивши, що дослідження готовності проводилися у трьох площинах: індивідуально-особистісній (готовність представляє собою комплекс різноманітних властивостей; інтегральне, цілісне утворення), функціональній (готовність досліджується як короткотривалий або довготривалий стан, у якому активізуються психічні функції та мобілізуються фізичні і психічні ресурси) і особистісно-діяльнісній (готовність визначається як цілісний прояв усіх сторін особистості, що забезпечують ефективність діяльності).

Подібну точку зору поділяє Ж. Сорокіна, розуміючи під особистісною площиною, прояв особистісних якостей, які обумовлені характером майбутньої діяльності.

Дослідженням цього питання займалися К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Жуков, І. Кон, С. Косарецький, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Мерлін, Ф. Михайлов, А. Пуні та інші. Функціональна площина виявляється у тимчасовій готовності і працездатності в якій активізуються психічні функції, вміння мобілізувати всі фізичні і психічні ресурси, які необхідні для реалізації діяльності. В цій площині готовність досліджували: М. Левітов, Л. Нерсесян, В. Пушкін, В. Бочелюк, Д. Войтюк, Г. Дунін та інші.

Особистісно-діяльнісна площина містить дослідження проблеми готовності до професійної діяльності як особистісно-професійної проблеми. У цій площині проблему досліджують А. Деркач, І. Дорошенко, М. Дьяченко, Л. Кандилович, Н. Соколова, В. Погребенський, Т. Усольцева, І. Черемухіна та інші [17, с. 9].

Протягом всього існування психотерапії величезну допомогу їй надавала філософія, предметом дослідження якої були і залишаються соціокультурні історично зумовлені закономірності розвитку особистості. У «Критиці чистого розуму» Кант узагальнив предметне поле філософії знаменитим питанням: «Що таке людина?», Тобто «Що я можу знати?», «Що я повинен робити?», І «На що я можу сподіватися?»

Ще за багато століть до того, як розгорілися суперечки про концептуальні підстави психотерапії, філософія успішно виконувала функцію лікування людських страждань. У Римській імперії I-II ст. вона стала сильнодіючим практичним засобом, перетворилася в цілий соціальний інститут «турботи про себе» або «культури себе». Першовідкривачем цієї культури був Мішель Фуко. Вивчаючи твори Епіктета, Сенеки, Плутарха, Марка Аврелія, він виявив нову сферу застосування знань про людину – приватну, центровану на його індивідуальній долі, душевному стані, особистісному зростанні, спокої і безтурботності. На відміну від антиковедів класичної школи Фуко побачив в елліністичній філософії не стільки «історично певну форму моралізму» і «суб'єктивізму», скільки перший досвід побудови себе, щось, що має безпосереднє відношення до внутрішнього світу сучасного індивідуалізованого суб'єкта. Фуко переконливо довів, що щоденники, листи і розмови стоїків I-II ст. узагальнювали велику і ретельно розроблену соціальну практику, представлену крім філософських трактатів різноманітними соціокультурними технологіями, громадськими інститутами і установами. Цю практику, а точніше, – сферу відносин між людьми, що склалася навколо неї в греко-римському світі, він і назвав «культурою себе». У її межах потенціал філософсько-антропологічного знання вперше був використаний виключно в інтересах конкретної людини, для повноцінного розвитку його особистості. «Культура себе» стоїків, що перетворила ресурси класичної філософії в гуманітарну

технологію вдосконалення себе, є прообразом психотерапії, її соціальною, теоретичною і «технологічною» матрицею. Саме психотерапія реалізує в сучасному світі принцип «турботи про себе», заміщений в європейській філософії Нового часу, особливо після Канта, іншим принципом – «Пізнай себе!»

Отож ще на початку виникнення психотерапії постало питання про необхідність для майбутнього фахівця починати оволодіння професією із проходження ролі клієнта. Перш ніж надавати допомогу іншим людям, слід навчитися приймати допомогу у вирішенні власних проблем від досвідчених спеціалістів. І це тільки перший етап професійної самоідентифікації. Наступним, не менш важливим етапом є оволодіння методами самопізнання, самовдосконалення.

Найважливішою з вимог до психотерапевта є автентичність (грец. *authentikos* – справжній) – здатність бути собою, не змінювати своєї істинної сутності з огляду на кон'юнктуру. Справжній фахівець повинен мати стійкі переконання, наукові знання і погляди, на яких базується філософський світогляд, символ віри, й потому бути впевненим у собі настільки, щоб не вдаватися до маніпуляцій, хитрих стратегій самопрезентації всемогутнього чарівника [21].

На думку А. Маркової, особистісний простір ширший за професійний і істотно впливає на нього. Отже, принципово і концептуально важливою виявляється гармонійна інтеграція завдань особистісного розвитку із завданнями розвитку власне професійного [8].

Мотиваційну основу професійного становлення психотерапевтів складає розуміння істини, глибини і «таємниці» професії і буття; глибока свідомість і глибинна інтерпретація законів функціонування психотерапевтичного буття; досягнення розквіту психотерапевтичної професійної майстерності. Як основний принцип мотивування використовується створення умов для реалізації прагнення досягнути власну суть і розкрити власну особистість. За умови реалізації даного принципу психотерапевт зможе гармонійно поєднувати особистісні та професійні фрагменти картини власного буття в світі, що є невід'ємною умовою розквіту його акме. Як основний діагностичний принцип використовується дослідження особливостей суб'єктивного моделювання об'єктивної реальності в свідомості психотерапевтів [1].

Як принципово значущі орієнтири виділяються етапи формуванні акме психотерапевтів: особистісне зростання і розвиток (формування екзистенціального, духовного акме); професійне зростання і розвиток (формування вербального, інтерпретаційного акме).

Процес формування екзистенціального, духовного акме – кількісна характеристика, формальний показник, формально-динамічний аспект зрілості: «вершина», «висота», «сходження», «досягнення», «зростання»). Разом із тим не можна не зупинитися на розгляді іншої іпостасі особистісного зростання. Це якісна характеристика («яким чином?», «якою ціною?», «з якими особистісними втратами і новоутвореннями?»)

Показником професійної готовності психотерапевта як розвиненої мовної особистості є її інтерпретаційне, вербальне акме. Інтерпретація – це одне з найважчих завдань. Тут необхідно володіти рефлексією, мати багаті фонові знання, грамотно орієнтуватися у формальних засобах змістовного виразу тексту. Психотерапевт – інтерпретатор проходить копіткий шлях від розуміння окремих частин до цілісності герменевтично забарвленого змістовного простору і навпаки.

Зовнішні (об'єктивні) детермінанти професійної готовності психотерапевтів включають: конкретний історичний час; суспільно-політичну і соціально-економічну ситуацію; вимоги, що висуваються суспільством до професійної психотерапії; вплив мікросоціального статусу; гендерні і вікові відмінності та ін. Внутрішні (суб'єктивні) детермінанти: високий ступінь гуманізму; моральний імператив; сформований екзистенціально-гуманістичний професійний світогляд; психотерапевтичне мислення; багатий внутрішній світ (суб'єктивна картина буття); екзистенціальна зрілість; тенденція до глибинної особистісної зміни, росту і розвитку; прагнення в повному обсязі реалізувати творчий і акмеологічний потенціал; сформованість механізмів саморегуляції психічної стійкості психотерапевта як зрілого суб'єкта існування тощо.

Основним методичним принципом формування особистісно-професійної зрілості психотерапевта є інтеграційний підхід до вивчення і побудови психотерапевтичної діяльності. Знання герменевтики (один із різновидів сучасної філософії (від грец. *germeneutike* – мистецтво тлумачення) – теорія і практика тлумачення текстів), транспоноване на психологічний ґрунт, виступає як коректний інструмент психотерапевтичної і акмеологічної дії. Процес створення психікою концепту навколишньої дійсності, який має знаково-символічний характер, забезпечують два основні джерела знаків і сенсів – мова і культура. Оволодіння ними важливий момент готовності до психотерапевтичної діяльності. Саме вони надають ресурси для функціонування вищих психічних функцій – мислення, пам'яті, свідомості і мовлення. Мова, забезпечуючи можливість існування і виробництва значень, що створюють семіосферу психотерапії, представлена не тільки унікальністю своїх конкретних складових (семантики, синтаксису і прагматики), а й загальними правилами психотерапевтичного діалогу, який відповідає меті психотерапевтичної дії [2]. Акмеологічний аспект даної проблеми полягає в тому, що її вивчення безпосередньо пов'язане з оптимізацією шляхів ефективного становлення психотерапевта як зрілого суб'єкта професійної діяльності.

Мотиваційну основу акмеологічної концепції професійного готовності психотерапевта складає розуміння істини, глибини, суті і «таємниці» професії і буття; глибока свідомість і глибинна інтерпретація законів функціонування психотерапевтичного буття; досягнення розквіту професійної майстерності. Як основний діагностичний принцип виступає

дослідження особливостей суб'єктивного моделювання об'єктивної реальності в свідомості психотерапевтів, а також закономірностей формування їх професійної моделі світу. Основним методичним принципом є комплексний підхід до вивчення і побудови психотерапевтичної діяльності: асиміляція герменевтичного знання в полі функціонування психологічного простору. Як принципово значущі орієнтири при організації і оптимізації пов'язаних із становленням психотерапевтів процесів у даній концепції використовуються етапи формування акме: особистісний ріст і розвиток; професійний ріст і розвиток. Як основний комунікативний принцип виступає формування ефективного психотерапевта як розвиненої (зрілої) мовної особистості. Як основні дидактичні принципи використовуються сформульовані положення особистісно зорієнтованої метапедагогіки та метадидактики (особистісний, герменевтичний, екзистенціальний та акмеологічний аспекти самореалізації психотерапевта). Ознаками професійної готовності до психотерапевтичної діяльності є: особистісне ставлення до вирішуваних професійних завдань; психотерапія як зрілий світогляд; психотерапевтичні принципи «лікування душі» і «лікування душею» як невід'ємна частина життєдіяльності [7].

Китайський мудрець Лао-цзи писав у книзі «Дао Де Цзін»: «Той, хто знає людей, розсудливий. Той, хто знає себе – освічений. Той, хто перемагає людей – сильний. Той, хто перемагає самого себе – могутній» [11].

Представленість у науковій літературі проблеми готовності до психотерапевтичної діяльності та різні підходи до визначення даного поняття науковці розглядають його як складне інтегративне утворення, що забезпечує доцільність і можливість організації діяльності та містить низку компонентів, адекватних вимогам і змісту діяльності.

Список використаної літератури

- 1. Варфоломеева О. В.** Акме психотерапевта. Концепция профессионального развития : монография. – М. : МПА – Пресс, 2003. – 228 с.
- 2. Варфоломеева О. В.** Психотерапия: герменевтический контекст: монография. – Симферополь : Бланк-экспресс, 2002. – 148 с.
- 3. Всемирная энциклопедия: Философия.** – М. : АСТ, Мн. : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
- 4. Вісник НТУУ «КП».** Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 2, 2007. – 340 с.
- 5. Гавриш І. В.** Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2006. – 579 с.
- 6. Концептуальні принципи професійного становлення психотерапевтів: акмеологічний підхід / О. В. Варфоломеева** кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології / Кримського республіканського інституту післядипломної педагогічної освіти.
- 7. Максименко С. Д., Пелех О. М.** Фахівця потрібно

моделювати // Рідна школа. – 1994. – № 3–4. – С. 68–72.

8. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі. В 2-х т. – К.: Ваклер, 2002. – 218 с.

9. Маркова А. К. Психологія професіоналізму. – М.: Знання, 1996. – 308 с.

10. Масленникова В. Ш. Теоретичні аспекти підготовки соціального педагога в системі середнього спеціального освіти. – Казань: Лабораторія оперативної поліграфії КГУ, 1995. – 93 с.

11. Науанова К. М. Філософія в схемах і таблицях: навч.-методичне посіб. – Уральськ: Видавничий центр ЗКГУ ім. М. Утемісова, 2011. – 268 с.

12. Остапенко Е. О. Амбівалентність розуміння феномена «готовність», аспірант кафедри педагогіки та психології ДВНЗ КНЕУ імені В. Гетьмана.

13. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. За ред. З. Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. 2005. – 399 с.

14. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – К.: Знання, 2007. – 495 с.

15. Перепелиця О. М. Навчально-методичний комплекс з нормативної дисципліни «Філософські засади та методологія наукових досліджень» (для аспірантів гуманітарних факультетів). – Харків – 2016.

16. Романовський О. Г. Філософія психології: навч. посіб. для студентів напряму підготовки «Психологія» / О. Г. Романовський, В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень. – Харків: НТУ «ХП», 2016. – 140 с.

17. Серняк О. М. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів: автореф. дис. канд. пед. наук / Тернопільський національний педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2008. – 20 с.

18. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: Автореф. дис. докт. пед. н.: 13.00.01, 13.00.04. – К.: Інститут ППРО, 1997. – 54 с.

19. Філософія психології національна академія внутрішніх справ навчально-науковий інститут № 4 Київ – 2016.

20. Філософські проблеми психології / Національна Академія Внутрішніх Справ, навчально-науковий інститут. – № 4. – К., 2016.

21. Ясперс К. Філософська віра [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sophia.nau.edu.ua/2010-07-29-11-48-45/2010-07-29-11-55-07/123-2010-07-31-19-28-29>

22. Павленко О. Цілепокладання як основна мета в системі формування методичної культури викладача вищої школи. – Черкаси, 2017.

Міронов Р. А. Філософські засади підготовки майбутніх психологів до психотерапевтичної діяльності в закладах загальної середньої освіти

Статтю присвячено вивченню філософського підходу до визначення феномену готовності взагалі, та готовності до психотерапевтичної діяльності зокрема. Охарактеризовано сутнісні визначення основних

структурних компонентів досліджуваного поняття: «готовність», «діяльність», «професійна діяльність», «психотерапевтична діяльність».

З позицій єдності і взаємодії філософії та психології щодо вивчення окремих соціально-психологічних феноменів, визначено готовність як цілеспрямоване вираження особистості, що включає свідомість, її найвище виявлення – самосвідомість, цілі, мотиви, переконання, погляди, вольові та інтелектуальні якості. Розглядаючи амбівалентність розуміння поняття «готовність до професійної діяльності», представлені основні узагальнюючі підходи. За допомогою застосування філософських методів, визначенні компоненти та ознаки готовності психологів до психотерапевтичної діяльності.

Ключові слова: Професійна діяльність, готовність, психотерапевтична діяльність, амбівалентність готовності, ознаки готовності.

Миронов Р. А. Философские основы подготовки будущих психологов к психотерапевтической деятельности в учреждениях общего среднего образования

Статья посвящена изучению философского подхода к определению феномена готовности вообще, и готовности к психотерапевтической деятельности в частности. Охарактеризованы существенные определения основных структурных компонентов исследуемого понятия: «готовность», «деятельность», «профессиональная деятельность», «психотерапевтическая деятельность». С позиций единства и взаимодействия философии и психологии по изучению отдельных социально-психологических феноменов дано определение готовности как целенаправленного выражения личности, включая сознание, его высшее проявление – самосознание, цели, мотивы, убеждения, взгляды, волевые и интеллектуальные качества. Рассматривая амбивалентность взглядов на понятие «готовность к профессиональной деятельности», представлены основные обобщающие подходы. С помощью применения философских методов, определены компоненты и признаки готовности психологов к психотерапевтической деятельности.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, готовность, психотерапевтическая деятельность, амбивалентность готовности, признаки готовности.

Mironov R. Philosophical principles of training future psychologists for psychotherapeutic activities in institutions of general secondary education

The article is devoted to the study of the philosophical approach to determining the phenomenon of readiness in general, and readiness for psychotherapeutic activity in particular. Essential definitions of the main structural components of the investigated concept: "readiness", "activity", "professional activity", "psychotherapeutic activity" are characterized.

From the standpoint of unity and the interaction of philosophy and psychology with respect to the study of certain socio-psychological phenomena, readiness is defined as the purposeful expression of the individual, which includes consciousness, its highest identification - self-consciousness, goals, motives, beliefs, views, volitional and intellectual qualities. Considering the ambivalence of the notion of "readiness for professional activity", the main generalizing approaches are presented. By applying philosophical methods, identifying components and signs of psychologists' readiness for psychotherapeutic activity.

Key words: professional activity, readiness, psychotherapeutic activity, ambivalence of readiness, signs of readiness.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2018 р.

Прийнято до друку 26.10.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.147:364

Н. П. Павлик

ЛОГІКО-СТРУКТУРНА МАТРИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів сьогодні характеризується пошуком інструментів для вирішення низки нагальних потреб: зростання вимог до якості професійної підготовки та формування професійної компетентності майбутніх фахівців; упровадження системних змін у змісті, формах і видах навчальної діяльності; забезпечення підходів освіти впродовж життя й використання ресурсів неформальної освіти. Одним із дієвих інструментів планування змін у соціально-проектній діяльності є логіко-структурний підхід, застосування якого у контексті педагогіки вищої школи дозволить забезпечити відповідність очікуваних результатів поставленим цілям.

Проаналізована методична література щодо застосування логіко-структурного підходу (Л. Бобров і І. Медянкін, 2009, С. Готін і В. Калоша, 2007, О. Кустовська, 2005, Н. Нікітіна, 2003, А. Чемерис, 2012) дозволили нам визначити етапи логіко-структурного аналізу у контексті професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів та побудувати проблемний і цільовий компоненти процесу перетворень. Водночас, логіко-структурна матриця як результативний елемент застосування логіко-структурного підходу, що дозволяє системно представити логіку запропонованих змін з організації неформальної